

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za orijentalnu filologiju

Katedra za arapski jezik i književnost

Izrazi učitivosti u arapskom jeziku

(završni magistarski rad)

Student: Sajma Kačar

Mentor: Prof.dr. Elma Dizdar

Sarajevo, 2021.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Pojam i proučavanje učtivosti u lingvistici	3
3. Proučavanje učtivosti u arapskom jeziku	10
4. Izražavanje učtivosti u arapskom jeziku.....	16
4.1. Oslovljavanje drugih	17
4.2. Pozdravi.....	19
4.3. Izrazi učtivosti kojima se izražava gostoljubivost	27
4.4. Izrazi učtivosti kojima se izražava zahvalnost	29
4.5. Isprike.....	32
4.6. Zahtjev i molba	34
4.7. Izrazi učtivosti kojima se iskazuje čestitanje	37
4.8. Komplimenti	38
4.9. Izrazi sa imenicom "Allah"	40
5. Zaključak	42
6. Izvori.....	43
7. Literatura	44

1. Uvod

Glavna funkcija jezika jeste prenošenje informacija i komuniciranje. Pri objašnjavanju i razumijevanju jezika i komunikacije potrebno je pozabaviti se terminom učtivosti. Kao neizostavan dio jezika, izrazi učtivosti su ustaljena pojava, protkani kroz našu komunikaciju toliko da se nekad njihova upotreba ni ne primijeti. Izrazi učtivosti su dio svakog jezika i predstavljaju važan dio svakodnevnice svakog pojedinca. U komunikaciji se mogu ostvariti verbalnim i neverbalnim putem. Učtivost je predmet proučavanja nauke zvane pragmatika. Pragmatiku kao nauku zanima način na koji se govornik izražava. Izrazi učtivosti, a tako i njihovo shvatanje, razlikuju se od kulture do kulture, te na njih utječe niz faktora kao što su: društvo, status, dob, kultura i sl.

Predmet ovog rada jesu izrazi učtivosti u arapskom jeziku. Rad je, suštinski, podijeljen na dva dijela. U prvom djelu rada dat je sažet prikaz teorija učtivosti, te kratko definiranje pojma pragmatike i jezika. U centru pažnje drugog djela rada je izražavanje učtivosti u arapskom jeziku, gdje prvi dio čini teorijski prikaz izraza učtivosti, dok se drugi dio odnosi na analizu primjera izraza učtivosti u arapskom jeziku, njihovih prijevodnih ekvivalenata na bosanskom jeziku, te njihovo objašnjenje. Cilj rada je opisati izraze učtivosti koristeći se analizom primjera iz odabranog korpusa, te analizirati njihove prijevodne ekvivalente u bosanskom jeziku. Pri izradi ovog rada koristili smo se analitičko-deskriptivnom metodom.

S obzirom na veliko govorno područje arapskog jezika, njegovu fragmentiranost i bogatstvo dijalekatskih razlika, korpus korišten u izradi ovog rada sastoji se od djelā nastalih na različitim dijalektima. Veći dio korpusa koji je analiziran u radu čini razgovorni diskurs preuzet iz serija i filmova koji nam daju uvid u izraze učtivosti u arapskom jeziku. Analizirane serije su: *Hārūn al-Rašīd*, *’Ittihām*, *Qīrāṭ*, *Ḥikāyāt banāt*, *Samrā’*, *Ḥudūda al-ḥub*. Što se tiče filmova, analizirani su: *’Asmā’* i *Capernaum*. Korpus čine i dvije drame: *’Adīla* i *Maḥaṭa’utūbīs*. Pored navedenih izvora, također su korišteni primjeri iz literature i primjer jedne televizijske emisije. Radnja izvora u korištenom korpusu je raznovrsna. Serija *Hārūn al-Rašīd* smještena je u dalju prošlost, vrijeme abasidske države. Treba napomenuti da je ova serija rađena na standardnom arapskom jeziku. Ostale navedene

serije su mješavina različitih dijalekata i radnja je smještena u modernije doba. U primjerima analiziranim u ovim serijama primjećujemo prisustvo i korištenje riječi stranog porijekla, kao što su engleske i francuske riječi. Film *'Asmā'* je inspiriran istinitim događajem i radnja se odvija u Egiptu. U filmu se koristi egipatski dijalekt. Film *Capernaum* je libanski dramski film snimljen 2018. godine. Drame i emisija koje su analizirane rađene su na egipatskom dijalektu. Kroz analizu navedenih djela možemo vidjeti da na izraze učtivosti i ponašanje govornika, u različitim kontekstima i različitim vremenskim periodima, utječe status i pozicija sugovornika.

2. Pojam i proučavanje učtivosti u lingvistici

Učtivost je jedan od osnovnih principa komunikacije, te otkriva veliku količinu informacija o odnosima među ljudima. Što je učtivo u komunikaciji ovisi i razlikuje se od kulture do kulture, te u upotrebi jezika treba voditi računa o ovim razlikama kako ne bi rezultirala konfliktom bez namjere govornika. Ovo je područje u kojem važnu ulogu može odigrati istraživanje o učtivosti u jezicima susjednih zemalja.¹

Istraživanje o učtivosti godinama zaokuplja lingviste, a literatura o ovoj opširnoj temi najbogatija je na engleskom jeziku. I sam centralni termin u ovom radu, tj. termin „učtivost“ prijevodni je ekvivalent koji se u bosanskom jeziku koristi za termin *politeness* iz engleskog jezika. Kako ističe M. Drkić, o adekvatnosti upotrebe ovog termina u bosanskom jeziku nema polemike.²

U ovom djelu rada prikazat ćemo neke od najbitnijih teorija i principa koji su imali utjecaj na razvoj teorije učtivosti. Prva od njih jeste **Grieeov princip suradnje** (*CP-Cooperative Principle*), koji je nezaobilazan za uspješnost razgovora. Ovim principom se ukazuje na to da komunikacija ima cilj za sugovornike, te da ona nije samo niz nepovezanih replika.³ Izbjegavanje konflikta je jedan od glavnih ciljeva konverzacije. Za uspješnost komunikacije, pored samog sadržaja razgovora, bitan je i stav govornika prema komunikaciji. U ovom principu izdvojene su četiri kategorije konverzacijskih maksima:

1. Maksima kvantiteta:

- Neka tvoj doprinos bude dovoljno informativan za datu svrhu razgovora i
- Neka tvoj doprinos ne bude informativniji nego što je potrebno

2. Maksima kvaliteta:

- Neka tvoj doprinos razgovoru bude istinit:
 - a) Ne govori ono za šta smatraš da nije tačno i
 - b) Ne govori ono za šta nemaš dokaz

¹Arin Bayraktaroğlu, Maria Sifianou, *Linguistic across Boundaries: The Case of Greek and Turkish*, John Benjamins Publishing Co., Amsterdam, 2001, preface.

²Munir Drkić, *Pragmalingvistički i sociolingvistički aspekti izraza učtivosti u perzijskom jeziku*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 10.

³Sabina Bakšić, Halid Bulić, *Pragmatika*, Bookline, Sarajevo, 2019, str. 83.

3. Maksimalna relevantnosti:

- Budi relevantan

4. Maksimalna načina (modaliteta):

- Budi jasan:
 - a) Izbjegavaj nejasne izraze,
 - b) Izbjegavaj dvosmislenost,
 - c) Budi kratak i
 - d) Govori po redu.⁴

Maksimalna kvantiteta govornika obavezuje da razgovoru doprinese samo ono što je potrebno i ne više od toga. Za istinit govor i izbjegavanje onoga za što ne posjedujemo dokaz zaslužna je maksimalna kvaliteta „ne govori ono za šta smatraš da nije tačno“, koju Grice smatra najbitnijom. Relevantnost u govoru se zahtijeva maksimalnom relevantnosti. Jasan i konkretan govor, izbjegavanje pretjerane opširnosti omogućava maksimalna modaliteta. Opisujući Griceove maksime, S. Bakšić i H. Bulić ukazuju na to da se razgovori „mogu uspješno voditi i bez poštovanja svih maksima. To čak i nije neobično. Međutim kao što u sistemima znakova i odsustvo značenja može imati značaj i značenje, tako nepoštovanje maksima može biti važan doprinos konverzaciji.⁵

Uprkos ograničenosti u analizi konverzacije, Griceov princip je djelovao na razvoj pragmatike, te druge teorije često u značajnoj mjeri stupaju u interakciju s njim. U ovom radu mi ćemo navesti neke od njih. Prva kojoj ćemo posvetiti pažnju jeste Hornova postavka da Griceove četiri maksime, zajedno sa podmaksimama, mogu biti svedene na tri: zadržati maksimu kvaliteta i prvu maksimu kvantiteta, dok se ostalo može svesti pod maksimu relevantnosti.⁶

U sljedećoj teoriji koju ćemo spomenuti, Geoffrey Leech određuje učtivost kao „strateško izbjegavanje konflikta“. Ovaj autor ističe da se učtivost može pokazivati i "trećoj strani", koja nije trenutno prisutna i da varira s obzirom na to da li ona "pripada" govorniku ili

⁴Tekst maksima preuzet je iz: Sabina Bakšić, Halid Bulić, *Pragmatika*, str 84.

⁵Ibid, str 87.

⁶Penelope Brown, Stephen C. Levinson, *Politeness, Some Universals in Language Usage*, Cambridge University Press, New York, 1978, str. 3.

sugovorniku. U njegovom modelu postoje sljedeće maksime principa učtivosti, koje se pojavljuju u parovima:

- 1. Maksima takta - *Tact Maxim***
 - a) Umanji drugima troškove
 - b) Uvećaj drugima korist
- 2. Maksima velikodušnosti - *Generosity Maxim***
 - a) Umanji korist za sebe
 - b) Uvećaj sebi trošak
- 3. Maksima odobravanja - *Approbation Maxim***
 - a) Umanji omalovažavanje drugih
 - b) Uvećaj pohvalu drugih
- 4. Maksima skromnosti - *Modesty Maxim***
 - a) Umanji pohvalu sebe
 - b) Uvećaj omalovažavanje sebe
- 5. Maksima slaganja - *Agreement Maxim***
 - a) Umanji neslaganje s drugim
 - b) Uvećaj slaganje s drugim
- 6. Maksima simpatije - *Sympathy Maxim***
 - a) Umanji antipatiju prema drugom
 - b) Uvećaj simpatiju prema drugom⁷

Još jedna od teorija jeste teorija Richarda J. Wattsa, koja razgraničava značenja termina **učtivost prvog reda** (engl. *first-order politeness*) i termina **učtivost drugog reda** (engl. *second-order politeness*). Učtivost prvog reda jeste način na koji se učtivo i neučtivo ponašanje vrednuje i šta ono znači u jednoj zajednici. Učtivost drugog reda označava ponašanja koja pokazuju obzir prema drugima. Wattsov model učtivosti uključuje dva koncepta:

⁷Geoffrey N. Leech, *Principles of Pragmatics*, Longman, New York, 1983, str. 132.

1. Ponašanje koje se u određenim društvenim interakcijama očekuje te se ocjenjuje kao primjereno, dok se suprotno ponašanje može shvatiti kao „neprimjereno“ ili „neučtivo“,
2. Uključuje svako ponašanja koje ne spada u primjereno ponašanje i klasificira se kao „učtivo“.⁸

Nešto više pažnje posvetit ćemo teoriji Penelope Brown i Stephena C. Levinsona budući da je to do danas najpoznatija teorija učtivosti, te je dala veliki podsticaj lingvističkom proučavanju učtivosti uopće. Prvobitno je napisana u vidu članka 1978. godine, a potom objavljena u formi knjige devet godina kasnije, 1987. godine.

Ovoj teoriji se pristupa preko pojma **obraza** (*engl. face*), preuzetog od engleskog sociologa i antropologa Ervinga Goffmana, koji smatra da je obraz povezan s pojmovima osramoćenosti, poniženosti ili gubljenjem obraza. Obraz se smatra ličnim posjedom svakog pojedinca i centar je sigurnosti i zadovoljstva.⁹ Zapravo, riječ je o slici koju članovi društva imaju jedni o drugima. Teorija Brown i Levinsona, pored obraza, zasniva se još i na Griceovom principu suradnje.

Zbog više značenja koje posjeduje termin *face*, on se prevodi na različite načine kod različitih autora. U našem jeziku u nekim kontekstima više odgovara termin obraz (sačuvati obraz), a u nekim lice (pozitivno i negativno lice), te je stoga bolje zadržati oba termina, smatra S. Bakšić.¹⁰

Pojam obraza sadrži dva aspekta:

1. **Pozitivni obraz** (*engl. positive face*) – predstavlja želju/potrebu pojedinca da bude pozitivno vrednovan u društvu.
2. **Negativni obraz** (*engl. negative face*) – predstavlja potrebu člana da bude neometan u svom djelovanju i svojoj slobodi.¹¹

⁸Sabina Bakšić, Halid Bulić, *Pragmatika*, str. 212-213.

⁹Munir Drkić, *Pragmalingvistički i sociolingvistički aspekti izraza učtivosti u perzijskom jeziku*, str. 1.

¹⁰Sabina Bakšić, *Strategije učtivosti u turskom jeziku*, Filozofski fakultet u Sarajevu, disertacija, Sarajevo, 2007, str. 11.

¹¹Penelope Brown, Stephen C. Levinson, *Politeness, Some Universals in Language Usage*, str. 13.

Sugovornicima je u interesu da čuvaju svoj obraz, jer on može da bude izgubljen, stečen ili uvećan, te je potrebno posebnu pažnju obratiti u komunikaciji s drugima.

U komunikaciji i interakciji među ljudima postoje činovi koji ugrožavaju obraz, tj. verbalna i neverbalna komunikacija koja može ugroziti obraz govornika ili sugovornika. Takvi činovi se nazivaju **činovima ugrožavanja obraza** (engl. *Face Threatening Acts – FTAs*). Neophodno je naglasiti da ugroženi mogu biti i pozitivni i negativni obraz. Svaki će racionalan čovjek nastojati da izbjegne činove ugrožavanja obraza ili će upotrijebiti strategije koje će minimizirati prijetnju za ugrožavanje obraza.

Izražavanja kritike, prezira, neodobravanja, neslaganja, koja pokazuju da govornik negativno vrednuje sugovornikov pozitivni obraz su neke od radnji koji prijete pozitivnom obrazu. U ovu skupinu spada i spominjanje tabu tema, prekidanje sugovornika ili otvoreno pokazivanje nezainteresiranosti. Ove radnje ukazuju na to da govornik ne vodi brigu o sugovornikovim željama i potrebama. U slučajevima kada je očigledno da govornik ne namjerava izbjeci ugrožavanje sugovornikove slobode djelovanja uočavamo ugrožavanje negativnog obraza. Neki od najčešćih primjera jeste vršenje pritiska na sugovornika predviđajući njegovo sljedeće djelovanje. Ovdje se ubrajaju i: naredbe, sugestije, savjeti, upozorenja, zahtjevi.¹²

Bald on record (direktno, nemodificirana direktnost) jeste prva strategija koju navode Penelope Brown i Stephen Levinson. To je direktan način obraćanja sugovorniku bez ublažavanja, na najmanje nedvosmislen način, jasno i precizno. Urgentne situacije, korištenje imperativa kao način da se izrazi lična potreba jesu najčešći primjeri upotrebe ove strategije. Također se često koristi u situacijama kada govornik podrazumijeva da je u poziciji moći u odnosu na sugovornika i da može riječima kontrolirati njegovo ponašanje. Kada je riječ o sugovornicima jednakog društvenog statusa, upotreba direktnih izraza može predstavljati prijetnju po obraz, stoga se generalno izbjegavaju. Činovi ugrožavanja obraza izbjegavaju se upotrebom činova čuvanja obraza koji koriste pozitivnu ili negativnu strategiju učtivosti.¹³

Primarni razlog korištenja ove strategije jeste efikasnost radnje sugovornika, a ne potreba očuvanja njegovog obraza. Kao jedan od primjera za ovu strategiju navode *"Please send us*

¹²Sabina Bakšić, *Strategije učtivosti u turskom jeziku*, str. 12.

¹³Jasna D. Popović, *Strategije učtivosti u srpskom i engleskom jeziku*, Filološki fakultet Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2017, str. 60.

the offers" - "Molimo Vas da pošaljete ponude", gdje je korišteno sredstvo za ublažavanje – *please* „molimo“. ¹⁴

Sljedeća strategija koju navode autori jeste ***off record*** (nekonvencionalizirana indirektnost). Korištenjem ove strategije, značenje izrečenog ostaje otvoreno za tumačenje i pregovaranje jer ona dozvoljava korištenje dvosmislenosti. U tom slučaju, govornik će uvijek moći negirati onu namjeru koju sugovornik bude protumačio kao dominantnu, i na taj način izbjeći odgovornost za ugrožavanje sugovornikovog obraza. U ovu strategije spada upotreba ironije, retoričkih pitanja, metafore i svih izraza koji govorniku omogućavaju da se izražava indirektno.

Pozitivna (engl. *positive*) i **negativna** (engl. *negative*) **učtivost** jesu nazivi sljedećih strategija. Pozitivna učtivost je strategija "zblizavanja/približavanja" i orijentirana je na pozitivni obraz učesnika. Korištenje ove strategije znači da govornik pozitivno vrednuje sugovornikov obraz, da su im želje podjednake i da ga smatra cijenjenom i priznatom osobom. ¹⁵ U ovu skupinu spadaju sljedeće strategije: pažnja usmjerena prema govorniku, pretjerivanje, uvećanje interesa govornika, korištenje markera koji pokazuju pripadnost grupi, slaganje sa govornikom, izbjegavanje neslaganja, utvrđivanje/pretpostavljanje zajedničke pozadine, šale, pretpostavljanje o sugovorniku i briga za njegove želje, optimizam, ponude i obećanja, pitanje za razlog, uključivanje govornika i sugovornika u istu aktivnost, pretpostavljanje i utvrđivanje reciprociteta. ¹⁶

Nasuprot pozitivne učtivosti jeste negativna učtivost, koja je bazirana na „izbjegavanju“, distanciranju. Naime, radi se o strategiji koja se odnosi na djelomično zadovoljenje potreba i želja sugovornikovog negativnog obraza (potreba da se zadrži vlastita "teritorija" i samoodređenje). Govornik nastoji uvjeriti sugovornika da priznaje i poštuje njegovu slobodu djelovanja. Za potrebe negativne učtivosti koriste se: konvencionalizirana indirektnost, ograde, pesimizam, ukazivanje poštovanja, isprike, obezličavanje, umanjivanje

¹⁴ Penelope Brown, Stephen C. Levinson, *Politeness, Some Universals in Language Usage*, str. 94-101.

¹⁵ Jasna D. Popović, *Strategije učtivosti u srpskom i engleskom jeziku*, str. 70.

¹⁶ Sabina Bakšić, Halid Bulić, *Pragmatika*, str. 202-205.

nametanja/prinude, nominalizacija, otvoreno priznavanje duga, predstavljanje sugovornikovog obraza kao općeg pravila.¹⁷

Ozbiljnost čina ugrožavanja obraza uključuje tri faktora: društvenu distancu učesnika u komunikaciji, relativnu moć i težinu nametanja u određenoj kulturi. Ovi faktori se vjerovatno mogu primijeniti na sve kulture. Bitno je naglasiti da su sva tri faktora relativna i da učesnici u komunikaciji posjeduju znanje o tome.¹⁸

Iako se ova teorija susrela sa mnogim kritikama iz raznih jezika i kultura, pokrenula je i brojna istraživanja u polju učtivosti i zaslužna je za buđenje nevjerovatnog interesa za proučavanje ovog fenomena širom svijeta.¹⁹

¹⁷Ibid., str. 205-208.

¹⁸Penelope Brown, Stephen C. Levinson, *Politeness, Some Universals in Language Usage*, str. 74.

¹⁹Munir Drkić, *Pragmalingvistički i sociolingvistički aspekti izraza učtivosti u perzijskom jeziku*, str. 18.

3. Proučavanje učtivosti u arapskom jeziku

Za izražavanje pojma učtivosti u arapskom jeziku koristi se termin **أَدَبٌ**.²⁰ Pored upotrebe u značenju termina „učtivost“, ova imenica ima i sljedeća značenja: odgoj(enost), uljudnost, lijepo vladanje, uglađenost, pristojnost, vaspitanje, lijepo ponašanje; (lijepa) književnost, beletristika, literatura; obrazovanje, naobrazba, humanistička nauka.²¹

Autor Mansor Fatheh u svom istraživanju izraza učtivosti poziva se na Spencer-Oateya, koji ističe da je u arapskim kulturama općenito *obraz* povezan sa učtivošću, te može biti korišten kao metafora za sramotu, pozitivno ili negativno ponašanje prema drugima, ponos, čast.²² Za koncept obraza koristi se arapski termin **وَجْهٌ**, koji pored značenja „obraz, lice“ ima i sljedeća značenja: strana, spoljašnost, izgled, pojava, lik; oblik, slika, forma; manir, stil; aspekt, gledište; ugled, čast autoritet; sreća, itd.²³ Fraze i izrazi s upotrebom termina **وَجْهٌ** veoma su česti. Neki od tih izraza možemo često čuti od starijih osoba ili roditelja:

حَفِظَ مَاءَ وَجْهِنَا „Sačuvao nam je obraz“, u doslovnom prijevodu: „sačuvao je vodu našeg lica“ – upotrebljava se za osobu koja nije učinila nešto loše kako bi narušila sliku o sebi,

سَوَّدَ وَجْهَنَا „Ocrnio nam je obraz“ – ukazuje na prijetnju obrazu,

رَجُلٌ بَوَجْهَيْنِ „Čovjek sa dva lica“ – ukazuje na osobu koja je dvolična, hipokrita,

أَرَأَقَ مَاءَ وَجْهِهِ „Izgubio je obraz“, u doslovnom prijevodu: „prolio je vodu svog lica“ – upotrebljava se za osobu koja je ponižena,

²⁰Zainab Mohamed Kerkam, *A Comparison of Arabic and English Directness and Indirectness: Cross-Cultural Politeness*, Sheffield Hallam University, diss., UK, 2015, str. 98.

²¹Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 1997, str. 18-19.

²²Mansor Alsenoussi Fatheh, *Politeness and Offering in Libyan Arabic Hospitality*, Sheffield Hallam University, diss., UK, 2017, str. 82.

²³Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 1617.

اِحْمَرَ وَجْهَهُ „Zacrvenio se“ – upotrebljava se za osobu koja se naljuti ili koja je sramežljiva.²⁴

U palestinskoj kulturi, izraz وَجْهٌ se koristi za izražavanje ponosa, sramote, časti i poštovanja. Postoje izrazi koji podržavaju i prikazuju pozitivnu sliku osobe. Neki od njih se upotrebljavaju da opišu i daju općenitu sliku osobe, dok se drugi koriste za opis osobe nakon čina vrijednog pohvale. Naprimjer, izraz فِي وَجْهِهِ نُورٌ, koji doslovno znači „na njegovom licu je svjetlost“, koristi se za opis osobe koja ima dobro i iskreno vjerovanje u Boga. Također se koristi kao indikator da je osoba koja je opisana dobra i pravedna. Iako rjeđe upotrebljavan, sličan izraz za opisivanje osoba koje pokazuju iskreno vjerovanje jeste وَجْهُهُ كَالْقَمَرِ, sa značenjem „lice mu je poput mjeseca“. Ovaj izraz je često povezan sa ženskim rodnom i aludira na fizičku ljepotu. Izraz اِنْسَانٌ ثَقِيلٌ, u doslovnom značenju „teška osoba“, koristi se za osobu koja je ućtiva i veoma poštovana u drušvu.²⁵

Said Hasan Farahat, pozivajući se na Elarbija, navodi da su u tuniškoj kulturi, pored lica, i brada, brkovi i oči također dijelovi tijela koji se metaforički upotrebljavaju za opis nečijeg ponašanja. Brkovi i brada predstavljaju prestiž i reputaciju u slučaju kad se upotrebljavaju za muškarca. Oba termina mogu implicirati istu stvar. Osobu koja je opisana pomoću ova dva termina društvo odobrava kao moralnu i uglednu. S druge strane, ako je osoba opisana kao da nema brkove ili bradu, to ukazuje na sram, te je to ozbiljna osuda nečije reputacije.²⁶

U libijskoj kulturi, izrazi za "podizanje" obraza se često koriste, te su direktno povezani sa činom. Izrazi بَيَّضَ وَجْهَهُ „osvjetlao je obraz“, بَيَّضَ وَجْهَنَا „osvjetlao nam je obraz“ koriste se bez obzira na to da li je određeni čin vjerske, društvene, obrazovne ili humane prirode. Na ovaj način mogu se identificirati kako pojedinci, tako i skupine.²⁷

²⁴Fatima Zohra Boubendir, *Linguistic Politeness in English and Arabic and its Implications for Translation*, University of Petra, Amman, 2012, str. 55.

²⁵Said Hasan Farahat, *Politeness Phenomena in Palestinian Arabic and Australian English: A Cross-Cultural Study of Selected Contemporary Plays*, Australian Catholic University, diss., Australia, 2009, str. 86-89.

²⁶Ibid., str. 84.

²⁷Mansor Alsenoussi Fatheh, *Politeness and Offering in Libyan Arabic Hospitality*, str. 85-86.

Za razliku od učtivosti u engleskom jeziku, učtivost u arapskom jeziku počiva na održavanju dobrih odnosa između članova društva. Utemeljena je na održavanju ljubaznosti i principa "pričaj pravedno" na način da maksimizira društvenu harmoniju, te izbjegavanje bilo čega što može voditi ka društvenom poremećaju. Glavni princip na kojem se temelji učtivost u arapskom jeziku ima duboko korijenje u vjerskim učenjima predstavljenim u Kur'anu i hadisu. Velika većina Arapa su islamske vjeroispovijesti, tako da se i način na koji govore reflektira u tome. Nisu sva arapska društva religiozna, i postoji više načina na koji se tumače vjerski izrazi, ali generalno u komunikaciji se smatra prikladnim i učtivim korištenje takvih izraza.²⁸ Islam je predstavljen kao način života. Al-Omari kaže: "Islam se često gleda kao način života s obzirom na to da dotiče svaki aspekt svakodnevnog života, od molitve do iskrenosti, od higijene do licemjerja, od novca do ugovora, od preljube do trgovine".²⁹ Mnogi ajeti i hadisi regulišu način na koji se ljudi verbalno odnose jedni prema drugima, što je usko povezano s izrazima učtivosti. Ova učenja usmjerena su na ljubaznost i govorenje onog što je istina.

"وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ، إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ، إِنَّ الشَّيْطَانَ
كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا"

„Reci robovima Mojim da govore samo lijepe riječi: jer bi šejtan mogao posijati neprijateljstvo među njima, šejtan je, doista, čovjekov otvoreni neprijatelj.“³⁰

"... وَ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ..."

„...a ljudima lijepe riječi govoriti..“³¹

²⁸ Abdurrahman Ahmad Hamza, *Cross-Cultural Linguistic Politeness: Misunderstanding between Arabs and British Speakers of English*, Shiedfield Hallam University, diss., UK, 2007, str. 53-54.

²⁹Citat preuzet iz: Muhammad B. A. al-Samarra'i, *Towards a Theory of Politeness in Arabic: Convergence and Divergence from English*, Tikrit University, str. 1-3.

³⁰Kur'an s prijevodom, Preveo: Besim Korkut, Centar Kralj Fahd, Medina, 1991, 17:53.

³¹Kur'an s prijevodom, 2:83.

"فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا"

„...onda im bar koju lijepu riječ reci.“³²

"فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى"

„Pa mu blagim riječima govorite, ne bi li razmislio ili se pobojavao!“³³

Važno je napomenuti da je vjerski preporučeno iskazati i pokazati poniznost. Ovo ponašanje može biti pogrešno shvaćeno iz perspektive Zapada. Naprimjer, može biti protumačeno kao gubljenje *obraza*.

Abdullah Yaqub Samarah u svom radu *Arape* opisuje kao emotivne, lojalne porodici, prijateljima, društvu, državi, gostoljubive, iskrene, ljude čije se ponude ne trebaju odbijati, kojima je ponos bitan, i kojima je veoma bitno pokazati poštovanje.

On tvrdi da Arapi vole priču i ne prelaze brzo na stvar. Također navodi da je u razgovoru poželjno pokazati uvažavanje, te bilo kakav trud koji stranac uloži u pričanje arapskog jezika znači mnogo i daje pozitivnije rezultate. Autor opisuje Arape kao majstore laskanja koji cijene komplimente i veoma rado ih upotrebljavaju. Odgovor “da“ ili “ne“ među njima se ne smatra konačnim obećanjem, već je poželjno nešto više puta potvrditi.³⁴

Neke od situacija u kojima se očekuje i priželjkuje poštivanje normi učtivosti su: pri izražavanju društvenosti, zahvalnosti, osjećaja krivice, kod činjenja dobročinstva, čestitanja, pri traženju dozvole, iskazivanju gostoljubivosti, velikodušnosti, kod odobravanja i poštivanja tuđih radnji, pri započinjaju razgovora i dr.

Varijabla dobi, roda i društvenog statusa od velike je važnosti u izrazima učtivosti u arapskom jeziku. *Dob* je važan faktor u određivanju stila komunikacije sa drugima. *Dob*

³²Kur'an s prijevodom, 17: 28.

³³Kur'an s prijevodom, 20:44.

³⁴Abdullah Yaqub Samarah, *Politeness in Arabic*, University of Business and Technology, Saudi Arabia, 2015.

predstavlja društvenu vrijednost koja je naglašena u islamskim učenjima, kao što je u sljedećem hadisu:

"إِنَّ مِنْ إِكْرَامِ جَلَالِ اللَّهِ تَعَالَى: إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ، وَ حَامِلِ الْقُرْآنِ
غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ، وَ الْجَافِي عَنْهُ، وَ إِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ."

" U veličanje Uzvišenog Allaha spada i poštovanje sijedog muslimana, poštovanje vještog učača Kur'ana, koji ne uči usiljeno i izvještačeno, a nije ni od onih koji Kur'an zapostavljaju, kao i poštovanje pravednog vladara."³⁵

Dob je faktor koji treba uzeti u obzir pri komunikaciji sa starijim ljudima bez obzira na njihov rod, društveni ili imovinski status. Starijim osobama se obraća pristojno, i ton ne bi trebao da bude viši od njihovog. Treba ih se poštovati i ne obraćati im se imenom. Mladi ljudi koriste izraze kao što su „عَمِّي/عَمَّتِي“, što bi odgovaralo našoj upotrebi „čiko/teta“, pri obraćanju starijim osobama koje ne znaju. Nailazimo i na čestu upotrebu *kunye*, što pokazuje i poštovanje i bliskost.

U ovim uvjetima uobičajeno je koristiti i izraze حَاجُّ „hadžija“ i حَاجَّةٌ „hadžinica“ za obraćanje nepoznatim starijim osobama. Ovi izrazi se u vjerskom smislu koriste za osobe koje su obavile hadž, ali u društvenom kontekstu mogu biti korišteni za oslovljavanje drugih, bez obzira na to da li oni svojom pojavom i oblačenjem odaju ikakav religijski kontekst.³⁶

Kad je u pitanju *rod*, nailazimo na tvrdnje da su žene učtivije od muškaraca. Za razliku od muškaraca, stilu komunikacije ženama je pridružen princip kooperativnosti, izbjegavanja konflikta te pozitivne učtivosti.³⁷

Žena u arapskoj kulturi ima svoj poštovani status kao majka, sestra, supruga, kćerka i srodnik. Porodica u arapskom društvu zauzima veliko mjesto i ima ogroman značaj, te je tako i ženino

³⁵Jahja Šeref en-Nevevi, *Vrtovi pobožnjaka: Zbirka hadisa "Rijadu-salihin"*, Udruženje "Orijent" Sarajevo, Sarajevo, 2017, str. 203.

³⁶Muhammad B. A. al-Samarra'i, *Towards a Theory of Politeness in Arabic: Convergence and Divergence from English*, str. 5.

³⁷Ibid., str. 6.

mjesto u porodici vrlo važno. Na osnovu kulturnih vrijednosti koje se temelje na islamskim učenjima, stranac pri obraćanju osobi ženskog roda u svom govoru ne treba bilo čime pokazati da je želi tretirati na bilo koji drugi način osim kao sestru.³⁸

Izraz أُخْتِي „sestro moja“ često se koristi za obraćanje osobama ženskog roda. Ako je riječ o starijoj osobi, često se koriste izrazi خَالَةٌ „tetka“ i حَاجَّةٌ „hadžinica“, kao i oblik حَجِيَّةٌ, koji je učestao u iračkom dijalektu arapskog jezika. Veoma često nailazimo i na upotrebu *kunye*.

Da bi bio učtiv, govornik mora znati kako da se obraća drugima, uzimajući u obzir njihov društveni status. U kulturama općenito govornik treba da shvati što je učtivo, a što ne, kroz procjenjivanje društvenog statusa i društvene distance. Arapi vode računa o tome da ukažu poštovanje ljudima na visokim pozicijama.³⁹

³⁸Ibid., str. 7.

³⁹Ibid., str. 9-10.

4. Izražavanje učtivosti u arapskom jeziku

Učtivost u arapskom jeziku ima veliku ulogu u održavanju društvenih, porodičnih, prijateljskih, poslovnih i privatnih veza. Ellen Feghali navodi tri osobine koje su u sastavu najčešće spomenutih vrijednosti u arapskim kulturama, gdje pored ponosa, časti i gostoljubivosti navodi i kolektivizam. Dobrobit, ciljevi i potrebe veće grupe stavljaju se ispred pojedinca. Kolektivizam se, pored porodice, odnosi i na nekrvne veze, poput prijateljstva i sl.⁴⁰ Neki naučnici korištenje arapskog jezika opisuju kao مُسَايَرَةٌ, što je oblik infinitiva گولگولا سَايَرَ u značenju: ići u korak, pratiti, slijediti, slagati se, laskati, biti ljubazan prema, povlađivati, prilagoditi se.⁴¹ Ovaj termin se u lingvistici koristi za opisivanje kultura koje su orijentirane prema održavanju harmonije društvenih odnosa. Odnosi se na ponašanje usmjereno ka promoviranju sličnosti umjesto razlika, suradnje umjesto konflikta i kolektivizma umjesto koncentriranja na pojedinca.⁴²

Ponavljanje, indirektnost, bogato i ekspresivno korištenje jezika ubrajaju se u neke od glavnih obilježja komunikacijskog stila kod Arapa.⁴³ Arapi također drže do poštovanja i statusa svog konverzacijskog partnera.⁴⁴

Na način na koji jezik i komunikacija funkcioniraju u velikoj mjeri utječe kultura određenog naroda. Jezik se čak opisuje kao "veo" stvarnosti kulture u kojoj se koristi.⁴⁵

⁴⁰ Ellen Feghali, „Arab Cultural Communication Patterns“, *Int. J. Intercultural Rel.* 21(3), 1997, str. 352-352.

⁴¹ Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 698.

⁴² Roni Dizagner, Zohar Kompf, „Interpretive Constructs in Contrast: The Case of Flattery in Hebrew and in Palestinian Arabic“, *Contrastive Pragmatics*, 2020, str. 6.

⁴³ Ellen Feghali, *Arab Cultural Communication Patterns*, str. 357.

⁴⁴ Aldona Maria Piwko, „Basics of Intercultural Communication with the Arabic Community“, *Social Communication*, 2020, str. 79.

⁴⁵ Ellen Feghali, „Arab Cultural Communication Patterns“, str. 357.

4.1. Oslovljavanje drugih

Kao i u mnogim drugim aspektima, bogatstvo arapskog jezika otkriva se i u izrazima koji se koriste za oslovljavanje. Način na koji članovi zajednice oslovljavaju jedni druge ima više faktora, kao što su: srodstvo, dob, rod, društveni status, zanimanje, bliskost, društvena distanca, situacija i dr.

Izrazi koji se koriste za oslovljavanje drugih brojni su i razlikuju se od dijalekta do dijalekta. Izraz koji se koristi u jednoj situaciji ne mora imati isto značenje u drugoj. Značenje izraza ovisi o situaciji, bliskosti govornika, poziciji govornika i sl.

Za dozivanje, privlačenje pažnje nekome često se koristi vokativ dozivanja يَا „o“, iza kojeg, ovisno o vezi sugovornika i njihovom statusu, slijedi vlastito ime, nadimak, izrazi koji se koriste između članova porodice, prijatelja, izrazi koji se koriste u značenju profesije, a kojima se neko oslovljava bez obzira na njegovu profesiju i sl. Na ovaj način može se obraćati i u već uspostavljenoj komunikaciji.⁴⁶

Pojava na koju se veoma često nailazi jeste upotreba *kunye*. Bilo da se radi o poznatim ili nepoznatim osobama, muškarcu ili ženi, starijoj ili mlađoj osobi, mogu se upotrijebiti ovi izrazi, tj. genitivna veza u kojoj je na poziciji prvog člana riječ *majka/otac*, a na poziciji drugog člana najčešće ime najstarijeg sina, npr. *أَبُ إِبرَاهِيمَ* „Ibrahimova majko/Ibrahimov oče“.

Kada je riječ o izrazima koji se koriste u porodici i bliskom srodstvu kako bi se pokazalo poštovanje i bliskost, nailazimo na: *أَخِي* „brate moj“, *أُخْتِي* „sestro moja“, *خَالَتِي* „tetka moja“, *أُمِّي* „majko moja“, *عَمُّو* „amidža moj“ i dr. Ovi izrazi se koriste i u oslovljavaju osoba koje nisu u srodstvu.

⁴⁶Zouhair Maalej, „Addressing non-Acquaintances in Tunisian Arabic: A Cognitive Pragmatic Account“, *Intercultural Pragmatic*, (7-1), 2010, str 150.

Neki od izraza koji se koriste među vrlo bliskim osobama, između ljubavnika, majke i djeteta i slično su sljedeći: حُبِّي „ljubavi moja“, رُوحِي „dušo moja“, حَيَاتِي „živote moj“, عَيْنِي/عُيُونِي „oko moje/oči moje“ i dr. U ovom polju se također mogu koristiti i nadimci. Izrazi koji su veoma česti među bliskim osobama, ali i među manje bliskim ili čak nepoznatim jesu حَبِيبِي „dragi moj“ i حَبِيبَتِي „draga moja“.

Izrazi koji se koriste za oslovljavanje osoba na osnovu njihove profesije ili zanimanja, a koji se također koriste i za oslovljavanje drugih bez obzira na to bave li se datim zanimanjem ili ne, jesu sljedeći: أَسْتَاذٌ/أُسْتَاذَةٌ „učitelj/ica, profesor/ica“, حَاجٌّ/حَاجَّةٌ „hadžija, hadžinica“, دُكْتُورٌ/دُكْتُورَةٌ „doktor/ica“, مُهَنْدِسٌ „inžinjer“, i njima slični. Izrazi poput ovih koriste se u situacijama kada prema nekome želimo iskazati poštovanje.

Još neki od izraza koji se koriste u raznim dijalektima su: مُعَلِّمٌ „učitelju“, يَسْتَا „majstore“; yā monsieur „gospodine“ (ovaj izraz se najčešće koristi u odnosu učenik-profesor),⁴⁷ izraz يَا رَجُلٌ „čovječe“, بَشَا „paša“, „prinče“, i dr. Ovi izrazi ne moraju biti povezani sa profesijom sugovornika. Često možemo naići na nadimke, deminutive, te upotrebu izraza iz drugih jezika, kao što su engleski i francuski.

Dalje, primjećujemo korištenje termina حَضْرَةٌ „prisutan, spreman pripravan“,⁴⁸ koji se u kombinaciji sa ličnom zamjenicom (npr. حَضْرَتُكَ) koristi za persiranje, tj. u tom slučaju se prevodi kao "Vi" bez obzira na oblik lične zamjenice.

Izražavanje poštovanja može da se objasni i kao neka vrsta preuveličavanja. Arapskom jeziku se često pripisuju osobine pretjerivanja.⁴⁹ Također je vrlo često upotreba hiperbole.⁵⁰ Izrazi

⁴⁷Ibid., str. 156.

⁴⁸Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 305.

⁴⁹Zeydan Khalaf Omar, Shahooth Khalaf, „A Sociolinguistic Study of Hyperbole in Iraqi Arabic“, *Language and Literature*, (1), 2009, str. 766.

⁵⁰Ibid, str. 768.

poput *مِئَةٌ* „milion posto“, *مِئُونَ بِالْمِئَةِ* „hiljadu, hiljadu puta čestitam“, *أَلْفٌ مَبْرُوكٌ* „sto puta“, i sl. neki su od primjera upotrebe hiperbole.⁵¹

Izrazi koje srećemo u modernom standardnom arapskom jeziku više nego u dijalektima jesu: *جَلَالَةُ الْمَلِكِ* „Vaše kraljevsko veličanstvo“, *فَخَامَةُ سَيَادَةِ الرَّئِيسِ* „Vaša ekscelencija Predsjedniče“, *سَعَادَةُ السَّفِيرِ* „Vaša ekscelencija Ambasadoru“ i sl. Ovi izrazi se uglavnom upotrebljavaju u posebnim prilikama pri oslovljavanju i iskazivanju poštovanja višim funkcijama.

4.2. Pozdravi

Pozdravi predstavljaju univerzalnu karakteristiku ljudske interakcije. Definišu se kao set verbalnih i neverbalnih formi. Neverbalni oblici pozdrava uključuju mahanje, kontakt očima, naklon, osmijeh i sl. Pozdravi i iskazivanje dobrodošlice velik su i važan dio svakodnevne komunikacije u arapskom društvu.

1: *السَّلَامُ عَلَي سَيِّدِي وَ مَوْلَايِي وَلِيِّ الْعَهْدِ*

2: *وَو عَلَيْنِكَ السَّلَامُ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ*⁵²

1: *Esselamu alejkum, Vladaru moj i Prijestolonasljedniče!*

2: *Ve alejkumu sselam ve rahmetullahi ve berekatuhu.*

U ovoj sceni podanik prilazi Prijestolonasljedniku i pozdravlja ga islamskim pozdravom *السَّلَامُ عَلَيْكُمْ* „mir s vama“,⁵³ koji je univerzalan i koristi se u muslimanskim društvima. Ova

⁵¹Ibid., str. 766-767.

⁵²Serija *Hārūn al-Rašīd*, 2020, ep.1 <https://www.youtube.com/watch?v=XqzNeZaYHkQ>.

⁵³Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 670. U sljedećim primjerima ćemo koristiti originalni izraz i u prijevodu na bosanski jezik budući da se koristi u bosanskom jeziku.

forma arapskog pozdrava koristi se i u bosanskom jeziku, i općenito u islamskom društvu. U ovom primjeru vidimo i oslovljavanje osobe na višoj funkciji. Govornik 1 ne samo da koristi jedan termin *مَوْلَايَ* „Vladaru moj“ nego dva *وَلِيُّ الْعَهْدِ* „Prijestolonasljedniče“ u istoj rečenici kako bi izrazio svoje poštovanje. Odgovor na pozdrav *السَّلَامُ عَلَيْكُمْ* „mir s vama“ jeste *وَعَلَيْكُمْ السَّلَامُ* „i s vama neka je mir“, te se može upotpuniti i sa *وَعَلَيْكُمْ السَّلَامُ وَالرَّحْمَةُ مِنَ اللَّهِ* „i s vama neka je mir i Allahova milost“, ili pak sa *وَعَلَيْكُمْ السَّلَامُ وَالرَّحْمَةُ وَالْبَرَكَاتُ مِنَ اللَّهِ* „i s vama neka je mir, Allahova milost i Njegov blagoslov“. Odgovor na ovaj pozdrav je obavezan.⁵⁴

1: *سَلَامٌ عَلَى خَلِيفَةِ الْمُسْلِمِينَ الْهَادِي بْنِ مَهْدِي*

2: *أَهْلًا بِكَ يَا هَارُونَ*⁵⁵

1: *Selam alejkum vođo muslimana al-Hadi ibn Mahdi!*

2: *Dobro došao, o Harune!*

U ovoj sceni govornik 1 ulazi u prostorije govornika 2, dok je govornik 2 položajem i funkcijom na većem stepenu. Govornik 1 se pri ulazu blago poklanja i pozdravlja govornika 2 islamskim pozdravom i oslovljava ga njegovom titulom. Blagim naklonom pri pozdravu iskazuje poštovanje prema svom sugovorniku, što odražava i moć onoga kome se obraća. Potrebno je naglasiti da je ova serija rađena na standardnom arapskom jeziku, te da je radnja smještena u davnu prošlost. Govornik 2 ne odgovara uobičajeno, nego veoma čestim izrazom za dobrodošlicu *أَهْلًا بِكَ*, te ga naziva vlastitim imenom, koristeći česticu za vokativ.

1: *حَاجَّةٌ أَمِينَةٌ... أَلُو*

2: *بِتَكَلُّمٍ. سَلَامٌ عَلَيْكُمْ*

⁵⁴Muhammad B. A. al-Samarra'i, *Towards a Theory of Politeness in Arabic: Convergence and Divergence from English*, str.12.

⁵⁵*Hārūn al-Rašīd*, ep. 1.

1: عَلَيْنِكُمُ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

2: إِزَايَ حَضْرَتِكَ

1: الْحَمْدُ لِلَّهِ أَهْلًا بِحَضْرَتِكَ⁵⁶

1: *Hadžinice Amina..halo..*

2: *S Vama sam...Selam alejkum!*

1: *Alejkumu sselam ve rahmetullahi veberekatuhu!*

2: *Kako ste?*

1: *Hvala Allahu. Dobro nam došli.*

U ovoj sceni riječ je o emisiji uživo, u koju se javlja jedna gledateljica. Nakon nazivanja selama i pozdravljanja nastavlja se pitanje „kako ste“. Izraz *إِزَايَكَ* „kako si“ u velikoj je mjeri rasprostranjen u egipatskom dijalektu arapskog jezika. Veoma često se koristi pri pozdravima, čak i umjesto pozdrava, a odgovor ne mora biti povezan sa trenutnim stanjem govornika.

1: إِزَايَكَ يَا خَلِّ

2: هَلَا حَبِيبِي⁵⁷

1: *Kako si, tetak?*

2: *Zdravo, dragi!*

⁵⁶Emisija „al-Dunyā bi ḥayr“, program *al-Ḥayat*, YouTube, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=RigRU2f1jFg>.

⁵⁷Serija *’Ittihām*, ep. 1, 2014 <https://www.youtube.com/watch?v=1uRQb9tj8XE>.

Izrazi حَبِيبِي/حَبِيبَتِي „(moj) dragi, (moja) draga“, veoma su rasprostranjeni. Mogu da se koriste u porodici, između prijatelja, poznanika, nepoznatih osoba, u komunikaciji između djece i odraslih.

Pored izraza إِزَايْكَ „kako si“ u egipatskom dijalektu arapskog jezika koristi se i izraz عَامِلٌ u istom značenju. Često slijede jedan za drugim u istom značenju kao vrsta ponavljanja. Ellen Feghali u svom radu o upotrebi hiperbole u iračkom dijalektu arapskog jezika navodi Berqueov stav da je ponavljanje u samoj prirodi jezika i diskursa, te da je to teško promijeniti.⁵⁸

Pri susretima se često koristi izraz "nedostajao/la si mi".

1: هَآي

2: رُوزُ حَيَاتِي

1: اِسْتَقْتِ لَكَ

2: اَنَا اِسْتَقْتِ لَكَ كَثِيرًا⁵⁹

1: Zdravo!

2: Roz, živote!

1: Nedostajala si mi.

2: I ti meni, mnogo.

⁵⁸Ellen Feghali, „Arab Cultural Communication Patterns“, str. 358.

⁵⁹Serija *Qīrāʾ*, ep. 1, 2020 https://www.youtube.com/watch?v=9gUG_v5aoqk.

U ovom primjeru primjećujemo upotrebu strane riječi, u ovom slučaju engleske riječi *hi* u značenju „zdravo“.

Među čestim izrazima pri susretu, tačnije, pri posjeti nekome jesu: أَهْلًا وَ سَهْلًا „dobro došli“, إِزْوَلِيْتُمْ „izvolite“, مَرْحَابًا „zdravo“. Uz njih mogu da slijede određena laskanja ili komplimenti. Iza izraza أَهْلًا وَ سَهْلًا „dobro došli“ kao odgovor može da slijedi i بِالْمَهْلِيِّ „bolje vas našli“.⁶⁰

1: أَلْفَ حَمْدِ اللَّهِ عَلَى السَّلَامَةِ يَا مَرْحَبَ بِيَكُو مَصْرَ نَوْرَثَ⁶¹

1: *Hvala Allahu po hiljadu puta pa ste stigli u miru. Dobro došli, Egipat je počašćen vašim prisustvom.*

1: صَبَاحَ الْفُلِّ يَا عَرِيْسَ

2: صَبَاحَ الْخَيْرِ يَا عَيْدَ⁶²

1: *Dobro jutro, mladoženja!*

2: *Dobro jutro, Aid!*

Interesantan je primjer izraza صَبَاحَ الْخَيْرِ „dobro jutro“ i مَسَاءَ الْخَيْرِ „dobro večer“, kao i varijacije odgovora na ove pozdrave. Naime, ovi primjeri su mnogobrojni i koriste se u različitim situacijama, ovisno o bliskosti sugovornika. U neke od njih spadaju: صَبَاحَ مَسَاءَ صَبَاحَ مَسَاءَ الْفُلِّ، صَبَاحَ مَسَاءَ الْفُلِّ، صَبَاحَ مَسَاءَ الْعَسَلِ te svi nose isto značenje kao i njihov primarni oblik gore naveden. Izrazi kao što su مَسَاءَ الْفُلِّ، صَبَاحَ الْخَيْرِ، مَسَاءَ الْفُلِّ su najkласičniji i koriste se više u formalnim situacijama ili među sugovornicima koji nisu bliski, recimo u odnosu između učenika i profesora i slično tome. Izrazi صَبَاحَ مَسَاءَ الْفُلِّ، صَبَاحَ مَسَاءَ الْوَرْدِ،

⁶⁰Muhammad A. Badarneh, „Formulaic Expressions of Politeness in Jordanian Arabic“, *Social Interactions*, De Geuyter, 2020, str. 158.

⁶¹ *’Itihām*, ep. 1.

⁶² *Ibid*.

صَبَّاحِ الْمَسَاءِ الْيَاسْمِينِ i njima slični koriste se ukoliko su sugovornici u bliskom odnosu, u pozdravima između prijatelja, supružnika, roditelja i djece i sl. Izraz صَبَّاحِ الْمَسَاءِ الْفُلِّ se često koristi u egipatskom dijalektu arapskog jezika.

Kada su u pitanju pozdravi pri dolasku ili odlasku, nailazimo na upotrebu izraza za pozdravljanje iz drugih jezika, kao što su npr. engleski i francuski termini *hi* „ćao, zdravo“, *bye* „ćao, zdravo“, *bonjour* „zdravo“ i sl.

1: يَا..بَايَ يَا حَبِيبَتِي

2: بَايَ حَبِيبِي⁶³

1: *Hajde..Ćao, draga!*

2: *Ćao, dragi!*

U ranije navedenom primjeru vidjeli smo upotrebu engleske riječi *hi* za pozdrav na dolasku. U ovom primjeru par završava telefonski razgovor, te koriste engleski izraz *bye* u značenju „ćao“ kao pozdrav na odlasku. Par jedno drugo oslovljava izrazom „dragi/draga“.

Kada je riječ o pozdravima na odlasku, osim pozdrava koji su već navedeni nailazimo i na neke druge:

1: تُصَبِّحْ عَلَيَّ خَيْرُ

2: أَنْتَ مِنْ أَهْلِهِ⁶⁴

1: *Laku noć!*

2: *Laku noć!*

⁶³ *Itihām*, ep. 1.

⁶⁴ *Ibid*, ep. 2.

Ljepotu arapskog jezika možemo naći baš u ovom izrazu **تُصْبِحُ عَلَيَّ خَيْرٌ**, koji u doslovnom prijevodu nosi značenje „osvani mi dobro“, što odgovara našem izrazu „laku noć“. Umjesto upotrebe riječi „noć“, u navedenom izrazu se upotrebljava glagol povezan sa značenjem jutra. Odgovor na izraz **وَأَنْتَ مِنْ أَهْلِهِ تَصْبِحُ عَلَيَّ خَيْرٌ**, što znači „i ti meni još bolje“, a odgovara našem izrazu “laku noć” kao odgovoru na pozdrav “laku noć”.

Za pozdrav “laku noć” koristi se i engleski pozdrav „*good night*“ i francuski „*bon nuit*“.

1: يَا أَشْوَفُكُو بُكَرَةَ عَلَيَّ خَيْرٌ، بَايَ بَايَ⁶⁵

1: Hajde, vidimo se sutra u dobru. Čao!

1: فُرْصَةٌ سَعِيدَةٌ جِدًّا..بَسَّرَفْتُونَا يَا جَمَاعَةَ⁶⁶

1: Sretno!.. Hvala vam na posjeti. (Otvarajući vrata za izlazak)

1: مَعَ السَّلَامَةِ يَا سَيِّدُ عَبْدِ الصَّبُورِ⁶⁷

1: Doviđenja, gospodine Abdus-Sabūr.

U primjeru koji slijedi, riječ je o djevojci koja ide na put, te je na odlasku pozdravljaju i žele joj sretan put:

1: تَرْجِعِي بِسَلَامَةٍ⁶⁸

1: Da se hairli vratiš!

Koristi se također:

⁶⁵Ibid, ep. 2.

⁶⁶Film 'Asmā', <https://archive.org/details/asmaa-s-prijevodom>.

⁶⁷Drama *Maḥaṭa 'utūbīs*, str. 109.

⁶⁸'*Itihām*, ep. 1.

1: تُوصَلُو بِسَلَامَةٍ⁶⁹

1: *Da hairli stignete!*

1: خُودِي بَالِكُ مِنْ نَفْسِكُ

2: حَاضِرُ وَ اِنْتِ كَمَانُ⁷⁰

1: *Čuvaj se.*

2: *Uredu. I ti isto.*

Primjer je preuzet iz razgovora između supružnika povodom suprugovog odlaska na poslovni put.

Kada je riječ o pisanju poruka elektronske pošte, navest ćemo neke od izraza koji se koriste pri pozdravljanju:

مَرْحَبًا „Zdravo“

سَلَامٌ „Mir s Vama“

Izraz koji smo ranije naveli, اَلْسَّلَامُ عَلَيْكُمْ „mir s Vama“, i njegove varijante također se mogu koristiti u ovu svrhu.

⁶⁹Ibid., ep. 1.

⁷⁰Seriya *Samrā*, ep.1 <https://www.youtube.com/watch?v=Obu4ocwpDYQ>.

4.3. *Izrazi učtivosti kojima se izražava gostoljubivost*

Nema kulture koja nije i kultura gostoljubivosti. Sve kulture sudjeluju u tome i predstavljaju sebe kao gostoljubive u većoj mjeri u odnosu na druge. Gostoljubivost – to je kultura samo po sebi.⁷¹

Gostoljubivost je dio arapske kulture, kako u prošlosti, tako i danas. Arapi smatraju gostoljubivost važnim dijelom učtivosti i poboljšanja/održavanja međuljudskih odnosa.⁷²

U tradiciji, a posebno tradiciji beduinskih Arapa, gostoljubivost je bila veliki dio preživljavanja, nešto što je pomagalo nomadima u teškim pustinjskim uvjetima. Putnik ne samo da je bio nahranjen i ugošćen bez pitanja, nego je dobijao i najbolje što domaćin može ponuditi, čak i kad bi to značilo ličnu žrtvu.⁷³

Jedna od funkcija gostoljubivosti jeste da razbije barijere između ljudi i grupa i da otkloni strah od stranca, koji djeluje kao opasnost ili prijetnja. Gostoljubivost uključuje: davanje poklona, velikodušnost, posjete.⁷⁴

Arapi očekuju gostoljubivost od drugih, i nečiji lični status i reputacija mogu biti ugroženi u nedostatku takvog ponašanja. Imati veliki broj gostiju donosi prestiž i status domaćinu, te implicira važnost i bliskost. Gostoljubivost osim u kulturnom aspektu nalazimo i u vjerskom: davanje zekata, udjeljivanje sadake. Neke od situacija u kojima se očekuje gostoljubivost su: svadba, sahrana, obrezivanje, gradnja kuće, tokom svetog mjeseca ramazana, posjeta, dijeljenje jela i sl.⁷⁵

76 *إِلَىٰ الْبَيْتِ بِبَيْتِكَ*

⁷¹Rana Sobh, Russell W. Belk, Jonathan A. J. Wilson, „Islamic Arab Hospitality and Multiculturalism“, *Marketing Theory*, 13 (4), 2013, str. 443.

⁷²Fatfeh Alsenousii Mansor, *Politeness and Offering in Libyan Arabic Hospitality*, str. 92-93.

⁷³Rana Sobh, Russell W. Belk, Jonathan A. J. Wilson, „Islamic Arab Hospitality and Multiculturalism“, str. 443-444.

⁷⁴ Ibid, str. 444-446.

⁷⁵ Ellen Feghali, „Arab Cultural Communication Patterns“, str. 353.

⁷⁶ *Ittihām*, ep. 10.

1: Ova kuća je tvoja kuća.

Ovaj izraz se koristi u značenju – „osjećaj se kao kod svoje kuće“, što često čujemo i u bosanskom jeziku.

1: تَفَضَّلِي

2: صَحَّيْتِي

1: زَيْدِي

2: لَا يَا سِرُّ صَحَّيْتِي حَنَانُ

1: غَيْرُ زَيْدِي الْيَوْمَ دَرَّتْهَا عَشَانِكُ

2: أُوْكَئِي... حُلُوةٌ تَسْلَمُ يَدَاكَ⁷⁷

1: Izvoli!

2: Hvala ti!

1: Hajde uzmi još malo.

2: Neću, dosta je. Hvala ti, Hanan.

1: Ma nije, uzmi još! Danas sam je napravila samo za tebe.

2: Okej..Baš je lijepo ispala. Ruke ti se pozlatile!

Riječ je o razgovoru između dvije ženske osobe. Izraz na koji se često nailazi jeste تَفَضَّلُ „izvoli“ što se u našem jeziku može prevesti i kao „bujrum“. Također primjećujemo inzistiranje, što nije rijedak slučaj kada je riječ o izražavanju gostoljubivosti.

⁷⁷Fatfeh Alsenousii Mansor, *Politeness and Offering in Libyan Arabic Hospitality*, str. 185.

4.4. Izrazi ućtivosti kojima se izražava zahvalnost

Među izrazima ućtivosti kojima se iskazuje zahvalnost često se upotrebljava izraz **شُكْرًا** „hvala“, na koji najčešće slijedi odgovor **عَفْوًا/الْعَفْوُ** „nema na čemu“. Možemo naići i na varijacije izraza **مُتَشَكِّرٌ، مَشْكُورٌ: شُكْرًا** „hvala vam/zahvalan sam vam“, gdje su rod, broj i padež promjenljivi. U ovom poglavlju ćemo vidjeti da se izrazi kojima se izražava zahvalnost mogu koristiti kao pozdravi na kraju pisanja poruka elektronske pošte, a neki od njih imaju i religijsko značenje.

Iskazati zahvalnost nekome za uslugu, poklon ili slično tome, kao što je već navedeno, može se uraditi na sljedeći način:

1: **شُكْرًا**

2: **الْعَفْوُ**⁷⁸

1: *Hvala!*

2: *Nema na čemu.*

Izrazi poput **شُكْرًا** „hvala“ i **عَفْوًا/الْعَفْوُ** „nema na čemu“ su najosnovniji i najjednostavniji oblici iskazivanja zahvale, te ih najviše možemo naći u svakodnevnom govoru.

1: **مُتَشَكِّرٌ يَا أَسْمَاءُ فُرْصَةَ سَعِيدَةٍ جَدًّا**

2: **أَنَا أَسْعَدُ**⁷⁹

1: *Esmā, hvala! Bilo mi je zadovoljstvo!*

⁷⁸ 'Asmā'.

⁷⁹ Ibid.

2: *I meni.*

Likovi se u ovoj sceni rukuju. U ovom primjeru imamo upotrebu komparativa **أَنَا أَسْعَدُ** „i meni“. Na ovakve izraze možemo naići vrlo često u izrazima učtivosti u arapskom jeziku.

U izražavanju zahvalnosti i odgovoru na iskazivanje zahvalnosti, često se koriste izrazi koji uključuju religijsku komponentu. Neki od njih su:

بَارَكَ اللهُ فِيكَ „Allah te blagoslovio“

لَا تَنْكُرْ „Ne spominji“

شُكْرًا لِلَّهِ مَعَكُمْ⁸⁰

Hvala, zbogom!

اللَّهُ يُخَلِّيكُ⁸¹

Allah te blagoslovio!

Izrazi poput **بَارَكَ اللهُ فِيكَ** i **اللَّهُ يُخَلِّيكُ** nose značenje zahvale, a u isto vrijeme mogu da se koriste i u iskazivanju dobrih želja.

Zahvalnost u situacijama kada jedna strana biva uslužena jelom, pićem i sl, može se iskazati na sljedeći način:

1: تَسَلَّمَ بِدَاكُ⁸²

1: Ruke ti se pozlatile!

Ovaj izraz se u istom značenju često koristi i u skraćenom obliku **تَسَلَّمَ**.

⁸⁰ Film *Capernaum*, <https://archive.org/details/capernaum2018prijevod>.

⁸¹ *Itiham*, ep. 8.

⁸² Serija *Hikāyāt banāt*, ep. 1 <https://www.youtube.com/watch?v=vpqbuvK640Y>.

U primjeru navedenom u prethodnom poglavlju možemo primjetiti upotrebu izraza صَحِيَّتِي „Allah ti dao zdravlje“ koji se koristi u svrhe zahvale, te ga je nekad prikladnije prevesti sa „hvala“.

Upotrebljavaju se i izrazi iz drugih jezika, kao što su engleski: *thanks* „hvala“, i francuski: *merci* „hvala“.

Neki od izraza koji se koriste pri pozdravima na kraju poruka elektronske pošte su:

مَعَ الشُّكْرِ „Hvala“

وَأَلْكُمْ مِنِّي جَزِيلُ الشُّكْرِ „Hvala Vam mnogo“

شُكْرًا „Hvala“

وَاقْبَلُوا مِنِّي خَالِصَ الشُّكْرِ وَالْعُرْفَانَ „Prihvatite od mene iskrenu zahvalu“

مَعَ جَزِيلِ الشُّكْرِ⁸³

Mnogo hvala.

Svi navedeni izrazi nose značenje zahvalnosti, s tim što se koriste u smislu pozdrava na kraju pisanja elektronskih poruka. Izrazi poput ovih koriste se u profesionalnim ili kolegijalnim odnosima, te za iskazivanje poštovanja u odnosima između studenta i profesora, zaposlenika i direktora i sl.

Izrazi poput اقْبَلُوا مِنِّي خَالِصَ الشُّكْرِ وَالْعُرْفَانَ i وَأَلْكُمْ مِنِّي جَزِيلُ الشُّكْرِ mogu se koristiti u komunikaciji sa osobama visokog društvenog statusa ili osobama na visokoj poziciji. Međutim, ni upotreba drugih oblika ne smatra se pogrešnom.

⁸³Sa'ida al-Sayyd, Ghaleb Rabab'ah, „Email Greeting and Farewell Formulas in English and Arabic: A contrastive study“, str. 278-281.

4.5. *Isprike*

U ovu skupinu izraza učtivosti spadaju izrazi koji se koriste u slučajevima traženja oprosta, grijeha, neshvatanja, rasprave i sl. Među prvim primjerima koje ćemo razmotriti je korištenje glagola سَامَح „oprostiti“,⁸⁴ koji se upotrebljava u imperativu.

1: عَمِّي

2: كَيْفَ حَالِكَ يَا هَارُونَ؟ لَمْ أَرَكَ مُنْذُ عَوْدَتِكَ لِلْقَصْرِ

1: سَامِحْنِي يَا عَمِّي⁸⁵

1: *Amidža!*

2: *Kako si, Harune? Nisam te vidio otkad si se vratio u dvorac.*

1: *Oprosti mi, amidža..*

1: الْمَعْذِرَةَ يَا مَوْلَايَ.. لَقَدْ مَنَعَ مَوْلَايَ الْخَلِيفَةُ الدُّخُولَ⁸⁶

1: *Oprostite Vladaru, Halifa je zabranio ulazak.*

U ovom primjeru se koristi izraz الْمَعْذِرَةُ „izvinuti, ispričati“⁸⁷ u obliku masdara, što ne srećemo često u govornom arapskom jeziku.

U novijim izvorima nailazimo na izraze engleskog porijekla poput *sorry* „izvini“.

1: مَدَامْ أَسْمَاءُ مُمَكِّنُ بَسْ دَقِيقَةً؟

⁸⁴Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 673.

⁸⁵*Hārūn al-Rašīd*, ep. 2.

⁸⁶Ibid.

⁸⁷Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 941.

2: مَعْلَشٌ أُسْتَاذُ شَفِيقٌ أَنَا تَأَخَّرْتُ عَلَيَّ الشُّغْلُ⁸⁸

1: *Gospođo Esma, može samo minut?*

2: مَعْلَشٌ أُسْتَاذُ شَفِيقٌ أَنَا تَأَخَّرْتُ عَلَيَّ الشُّغْلُ⁸⁹

1: *Gospođo Esma, može samo minut?*

2: *Izvinite, gospodine Šefik, kasnim na posao.*

Izraz مَعْلَشٌ nastao je od rečenice مَا عَلَيْهِ شَيْءٌ, te ga u doslovnom značenju prevodimo „nema ništa na tome“ a koristi se u značenju „izvini, oprost, uredu je, nema veze“. Značenja ovog izraza se razlikuju ovisno o dijalektu arapskog jezika. Vrlo je rasprostranjen u egipatskom dijalektu arapskog jezika i koristi se za izraze isprike, traženje dozvole, zahtjeva, izraze suosjećanja i sl.

1: أَنَا آسِفٌ..مِشْ قَصْدِي⁹⁰

1: *Žao mi je..nije mi to bila namjera.*

Sljedeći izraz na koji nailazimo jeste آسِفٌ u značenju „žao mi je“. Ovaj izraz jeste jedan od najjednostavnijih i njegova upotreba je vrlo česta. Koristi se u svakodnevnoj komunikaciji, te na njegovu upotrebu ne utječe društveni status, dob i dr.

⁸⁸ 'Asmā'.

⁸⁹ 'Asmā'.

⁹⁰ Drama 'Adīla, str. 46.

4.6. Zahtjev i molba

U ovu skupinu spadaju učtivi zahtjevi, te zahtjevi u urgentnim slučajevima kada se najčešće koristi imperativ. Zahtjev i molba su vrlo slični, tako da su i izrazi za njihovo izražavanje slični ili isti.

1: *أَسْمَاءُ أَنَا عَائِزَةٌ لِحُظَّةٍ فِي الْمَكْتَبِ لَوْ سَمَّحْتِي*⁹¹

1: *Esma, trebao bih te trenutak u uredu, molim te.*

Izraz *لَوْ سَمَّحْتِي* nosi značenje „ako dozvoljavaš/ako dozvoliš“, što možemo da prevedemo i sa „molim te“. Ovaj izraz se koristi kao molba u komunikaciji s nadređenim osobama, starijim osobama, nepoznatim osobama, iz poštovanja i sl.

1: *تَوَقَّفِي يَا أُخْتِي تَوَقَّفِي*⁹²

1: *Prekini, sestro, prekini!*

U ovom primjeru čovjek traži od nepoznate žene da prestane pjevati, pri čemu umjesto molbe koristi imperativ, direktno zahtijeva i oslovljava je riječi *أُخْتِي* „sestro“.⁹³

1: *مَعَلِّشْ بَعْدَ إِذْنِكَ مُمَكِّنْ تَوَصِّرِي هَذَا دَكَاةَ عَشَانٍ مِثْ عَارِفٍ مَكَانَهُمْ؟*

2: *أَكِيدُ*⁹⁴

1: *Izvini molim te, možeš li me odvesti do doktorā jer ne znam gdje su?*

2: *Naravno.*

⁹¹ 'Asmā'.

⁹² *Ḥārūn al-Rašīd*, ep. 1.

⁹³ U arapskom jeziku mnogo češće se koriste prisvojni pridjevi, tako da ih je u našem jeziku u prijevodu često potrebno izostaviti.

⁹⁴ *Samrā'*, ep. 2.

U navedenom primjeru možemo vidjeti više izraza u sličnom značenju upotrijebljenih u istoj rečenici. Rečenica počinje izrazom مَعْلَشُ, koji u ovom slučaju prevodimo sa „izvini“. Izraz koji slijedi jeste بَعْدَ إِذْنِكَ „ako dozvoliš/molim te“. Izraz مَعْلَشُ ne bi mogao da stoji sam u značenju molbe, međutim zajedno sa drugim izrazom بَعْدَ إِذْنِكَ tvori izraz kojim se izražava molba. Ova dva izraza dopunjuje izraz مُمَكِّنٌ u značenju „možeš li“. Dakle, koriste se tri izraza za molbu, što nije rijedak slučaj u arapskom jeziku.

1: خَلَاصٌ بَلِيْزٌ خَلَاصٌ رِيْمٌ⁹⁵

1: Dosta je, molim te, dosta je Rim!

U ovom izrazu može se naći značenje i molbe i zahtjeva. Kao i u nekim od primjera u prethodnim poglavljima, primjećujemo upotrebu riječi stranog porijekla, u ovom slučaju engleske riječi *please* „molim te“.

1: بَسْ يَا مَامَا كِفَايَةَ.. كِفَايَةَ أَرْجُوكُمْ.. كِفَايَةَ..⁹⁶

1: Mama, dosta je..molim vas, dosta je..dosta je..

Izraz أَرْجُو „molim“, više se koristi u standardnom arapskom jeziku, a manje u dijalektima. Primjećujemo oslovljavanje majke riječju مَامَا „mama“, tj. riječju stranog porijekla koja se koristi u mnogim jezicima, uključujući i bosanski.

U stanjima ljutnje, uznemirenosti i žustre svađe najčešće se koristi imperativ.

1: أُعْرِبْ مِنْ وَجْهِي!⁹⁷

1: Skloni mi se s očiju!

⁹⁵ 'Iithām, ep. 1.

⁹⁶ 'Adīla, str. 47.

⁹⁷ Hārūn al-Rašīd, ep. 3.

U ovu skupinu izraza spada i traženje dozvole. Način na koji se nešto traži ovisi o društvenom statusu, situaciji, stepenu poštovanja. Ova skupina izraza učtivosti po svom je sastavu dosta slična zahtjevu ili molbi, te se u nekim slučajevima koriste slični ili isti izrazi u drugačijem značenju.

1: *أَوْ يَطْلُبُ مَوْلَايَ الْخَلِيفَةَ شَيْئًا آخَرَ؟*

2: *بِرَحَايَةِ اللَّهِ*⁹⁸

1: *Da li Halifa želi još nešto?*

2: *Uz Allahovu milost.*

U navedenoj sceni sluga traži dozvolu za odlazak pitajući da li njegov vladar želi još nešto od njega, te u tom smislu koristi izraz *أَوْ يَطْلُبُ* „da li traži/želi..“. Napominjemo da je radnja smještena u dalju prošlost, tako da na ovaj način traženja dozvole nećemo često naići. Međutim, sličan primjer imamo i u novijem izdanju u razgovoru između sluškinje i njenog gazde:

تَأْمُرْنِي بِحَاجَةٍ تَانِيَةً أَكْمِلُ بِهِ؟

2: *لَا شُكْرًا يَا نُور.*⁹⁹

1: *Naređujete li mi još nešto da uradim?*

2: *Ne, hvala ti Nur..*

U iskazivanju molbe i zahtjeva možemo naići na izraz *مِنْ عَيْنِي*, u doslovnom prijevodu „iz mojih očiju“, što se može prevesti kao „vrlo rado“. Koriste se i varijacije *عَيْنِي* i izrazi *مِنْ*

⁹⁸Ibid, ep. 1.

⁹⁹'Itihām, ep. 1.

عُيُونِي/عُيُونِي u istom značenju. Nailazimo i na primjer neverbalne komunikacije – pokazivanje prstom/prstima na oči, aludirajući na navedeni izraz.

1: اَتَكَلِّمُ وَلَا اسْتَنْتِي شَوِيَةً

2: لَا اِتَكَلِّمِي زَيْمًا اِنْتِي عَايِرَةٌ

1: عَيْبِي يَا بِنْتُ¹⁰⁰

1: Da počnem pričati ili da sačekam malo?

2: Počnite kad god želite.

1: Vrlo rado, draga!

4.7. Izrazi učtivosti kojima se iskazuje čestitanje

U ovom djelu rada vidjet ćemo neke od izraza učtivosti kojima se iskazuje čestitanje. Izrazi se najčešće sastoje od riječi مَبْرُوكٌ u značenju „blagoslovljen“ i njenih varijacija.¹⁰¹

1: اَلْفُ، اَلْفُ مَبْرُوكٌ..بِسْ زَيْ اَلْقَمَرِ وَاللّٰهُ¹⁰²

1: Hiljadu puta čestitam..tako mi Allaha, lijepi ste kao mjesec.

U sceni gošća vjenčanja čestita mladencima koristeći izraz اَلْفُ مَبْرُوكٌ „hiljadu puta čestitam“ i usput komentira mladu.

¹⁰⁰ „al-Dunyā bi ḥayr“.

¹⁰¹ Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 92.

¹⁰² *Ittihām*, ep. 2.

1: مُبَارَكٌ لَكَ يَا مَوْلَايَ الْخَلِيفَةَ مَبَارَكٌ¹⁰³

I: Čestitam Vam moj Halifo, čestitam!

U ovom primjeru vidimo jedan od načina na koji se može izraziti čestitanje, u ovom slučaju na rođenju djeteta. Koristi se oblik مُبَارَكٌ „blagoslovljen, sretan“,¹⁰⁴ što se u ovom kontekstu može prevesti izrazom „čestitam“.

1: كُلِّ سَنَةٍ وَ أَنْتِ أَغْلَى النَّاسِ¹⁰⁵

I: Da si ti meni svake godine među najboljima!

U navedenom primjeru žena čestita mužu godišnjicu braka. Izraz „كُلِّ سَنَةٍ وَ...“ se koristi dosta često i prikladan je za razne prilike.

4.8. *Komplimenti*

Komplimentiranje, slatkorječivost, laskanje, tepanje su vrlo česte pojave u izrazima učtivosti u arapskom jeziku, bilo da je to između supružnika, prijatelja, članova porodice, uposlenika i poslodavaca ili čak nepoznatih osoba.

1: طَبَّ دَامَتَكَ أَنْتِي فِي رَاجِلٍ فِي الدُّنْيَا مَيْحِشْ وَحَدَّةَ زِي الْقَمَرِ زِيكَ¹⁰⁶

I: Dobro, reci mi iskreno, ima li čovjeka na svijetu da ne bi volio takvu ljepoticu kao što si ti!?

Razgovor se vodi između sina i majke. Izraz koji se često koristi je قَمَرٌ „mjesec“. Ovaj izraz može da se koristi u konstrukciji poređenja, a može da stoji i sam. U navedenom primjeru je

¹⁰³ *Hārūn al-Rašīd*, ep. 4.

¹⁰⁴ Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 92.

¹⁰⁵ *Qīrāt*, ep. 1.

¹⁰⁶ *Ittihām*, ep. 1.

korišteno poređenje **زِي الْقَمَرِ** „kao mjesec“, što u ovom kontekstu odgovara našem izrazu „ljepotica“. Najčešće se koristi za opisivanje ženske ljepote.

1: **إِخْوَاتِي إِخْوَاتِي قَمَرُ قَمَرُ!**¹⁰⁷

1: Sestre, sestre! Mjesec, mjesec!

U prethodnom primjeru smo vidjeli upotrebu izraza **قَمَرُ** „mjesec“ za opisivanje ženske ljepote, što je češći slučaj. Međutim, u navedenom primjeru vidimo upotrebu istog izraza za opisivanje muške ljepote. Naime, riječ je o dvoje supružnika i sceni u kojoj se suprug sprema za poslovnu večeru. Tom prilikom dobiva kompliment od svoje supruge, pri čemu ona koristi izraz **قَمَرُ** povišenim glasom.

1: **جَالِكٌ أَنَا!**

2: **هم هم**

1: **فُسْتَانُكَ رَاحِيكُونُ أَحْلِي فُسْتَانُ بِسَهْرَةَ**¹⁰⁸

1: Vaše visočanstvo!

2: Hmm hmm!

3: Tvoja haljina će biti najljepša u Sehri!

U ovom primjeru riječ je o sceni u kojoj se sastaju dvije prijateljice. Izraz **جَالٌ** „uzvišenost, sjaj“,¹⁰⁹ koji se inače koristi za obraćanje u nekim formalnim situacijama, ovdje se koristi kako bi jedna prijateljica drugoj uputila kompliment, zadivljena njenom haljinom. Druga junakinja na kompliment odgovara pokretom tijela, blago se uvijajuću.

¹⁰⁷ *Qīrāt*, ep. 1.

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 232.

1: *وَعَمَلْتُ لَكُنْ أَطْيَبَ فَنَاجِيْنُ شَايٍ، تَفَضَّلُوا..تَفَضَّلِي يَا قَمَرُ..أَلْجَلْوَةَ. عَلَي فِكْرَةَ،
إِنُّو بِذَاتِ بَنَاتٍ كَثِيرٍ مُمَيَّرَاتٍ عِنْدِي*¹¹⁰

I: Napravila sam najbolji čaj, izvolite..izvoli ljepotice..slatkica! Znae, vi ste meni veoma drage djevojke.

Djevojkama koje su došle da rade u drugu državu komplimente daje žena koja ih je dovela sa aerodroma. Pri komentiranju koristi izraz *يَا قَمَرُ*, o kojem je već bilo govora, te izraz *أَلْجَلْوَةَ* „slatkica“, što popraćuje izjavom da ih doživljava kao veoma drage djevojke. Laskanje ima tri cilja: promoviranje sebe, transakciju tj. razmjenu dobara, i relacijski cilj u smislu uspostavljanja, obnavljanja i poboljšanja veza.¹¹¹ Studije o arapskoj lingvistici inače su pokazale da su komplimenti duži i rječitiji u egipatskom i sirijskom dijalektu arapskog jezika nego je to slučaj u engleskom jeziku. Isto se odnosi i na izraze kojima se odgovara na komplimente.¹¹²

4.9. Izrazi sa imenicom "Allah"

Arapski jezik obiluje izrazima koji uključuju imenicu Allah, bilo eksplicitno ili implicitno. Ovakvi izrazi postoje i u govornom i u pisanom jeziku do te mjere da možemo pričati o sveprisutnosti imenice Allah u arapskom jeziku.¹¹³

Među ostalim izrazima učestali su izrazi koji se koriste za zahvalu poput:

جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا „Allah te nagradio dobrim“

¹¹⁰ *’Ittihām*, ep. 2.

¹¹¹ Roni Dazinger, Zohar Kampf, „Interpretive Constructs in Contrast: The Case of Plattery in Hebrew and in Palestinian Arabic“, str. 2.

¹¹² *Ibid.*, str. 6.

¹¹³ Rebeca Clift, Fadi Helani, „Inshallah: Religious Invocations in Arabic Topic Transition“, *Language in Society*, 39, 2010, str. 358.

اللَّهُ يُخَالِكُ „Allah te blagoslovio“

بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ „Allah te blagoslovio“

Pored izraza koji se koriste za zahvalu, tu je i izraz:

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ „Hvala Allahu“

Ovaj se izraz može koristiti u odgovoru na pitanje „kako si“, te u situacijama kad se nešto dobro desi. Također se koristi i u situacijama kad se nešto loše desi jer iskazuje zahvalnost Allahu na svakom stanju, bilo dobrom ili lošem.

مَا شَاءَ اللَّهُ „Kako Allah hoće“

Ovaj izraz se najčešće koristi pri opisu neke pohvalne osobine, nečeg lijepog što se dešava, opisu ljepote, komplimentiranju i sl.

إِنْ شَاءَ اللَّهُ „Ako Allah da“

Navedeni izraz se koristi u situacijama kada ne znamo da li će se radnja desiti ili ne, kad se nadamo da će se nešto desiti, pri obećavanju i sl. Iako izraz nosi značenje „ako Allah da“, što implicira potvrdni odgovor, ovaj izraz se često koristi i kao negiranje odgovora, odbijanje, čak u nekim slučajevima kao izbjegavanje preuzimanja krivice ili odgovornosti za neispunjeno obećanje.¹¹⁴

Za izražavanje lijepih želja, čak nekad u pozdravljanjima pri odlasku možemo da koristimo izraz:

اللَّهُ يُعْطِيكَ الْعَافِيَةَ „Allah ti oprostio“

Još jedan od izraza koji se mogu koristiti pri pozdravima na odlasku je:

¹¹⁴ Ellen Feghali, „Arab Cultural Communication Patterns“, str. 367.

اللَّهُ مَعَكَ „Zbogom“

Za izražavanje divljenja, često se koristi izraz:

سُبْحَانَ اللَّهِ „Stavljen neka je Allah“

U iskazivanju straha, čuđenja, pri svjedočenju nečem lošem i sl. često se upotrebljava izraz:

اللَّهُ يَسْتُرُ „Da Allah sačuva“

Izrazi koje smo nabrojali samo su neki od mnogobrojnih izraza sa imenicom Allah koji se koriste u različitim kontekstima i u različitim značenjima.

5. Zaključak

Za dublje razumijevanje naroda, njegove kulture, jezika, pogleda na svijet i pogleda njegovih pripadnika jednih na druge, potrebno je istražiti različite aspekte korištenja jezika. Jedan od tih aspekata jeste učtivost. Istraživati učtivost u konkretnoj kulturi znači promatrati izraze koji se koriste, situacije u kojima se koriste, njihovo značenje, kao i ponašanje i namjeru govornika.

Učtivost, kao jedan od osnovnih principa komunikacije, predstavlja važan dio jezika i naše svakodnevnice. Zbog opširnosti teme, a i fragmentiranosti arapskog jezika, nemoguće je predstaviti sve izraze učtivosti koji se koriste na cijelom govornom području arapskog jezika, niti je moguće sve tvrdnje generalizirati. Zbog toga su u ovom radu predstavljeni tek neki aspekti izraza učtivosti u arapskom jeziku.

Možemo zaključiti da je učtivost u arapskom jeziku u velikoj mjeri pozitivna učtivost. Orijentirana je prema zajednici, a ne prema pojedincu. Poniznost u ovoj učtivosti ne predstavlja prijetnju govornikovom obrazu. Na učtivost utječe niz faktora u koje se ubrajaju: dob, status, bliskost, spol, situacija i dr. Veliki utjecaj na izraze učtivosti u arapskom jeziku imao je religijski i kulturološki kontekst. Pored toga, na izrazima učtivosti korištenim u

arapskom jeziku vidljiv je utjecaj stranih jezika, kao što su engleski i francuski. Neke od glavnih vrijednosti do kojih Arapi drže jesu: kolektivizam, ponos, čast, održavanje dobrih odnosa, porodica, gostoljubivost, poštovanje, prijateljstvo i dr. Izrazi koji u drugim jezicima podrazumijevaju veću bliskost između sugovornika u arapskom jeziku se veoma često koriste bez obzira na bliskost sugovornika. Na osnovu primjera iz korpusa, može se primijetiti da dobri međuljudski odnosi i poštovanje zauzimaju veliko mjesto u izražavanju učtivosti u arapskom jeziku. Ciljevi, potrebe i dobrobit veće grupe stavljaju se ispred pojedinca. Neizostavan dio izraza koji se veoma često koriste jesu komplimenti, laskanje, čak u nekim slučajevima pretjerivanje i preuveličavanje. Zahvaljujući bogatstvu arapskog jezika moguće je na mnoštvo različitih načina formulirati kako pozdrave, tako i druge izraze učtivosti koji se koriste u oslovljavanju drugih, iskazivanju gostoljubivosti, čestitanju, izražavanju komplimenata, te molbi i zahtjeva.

6. Izvori

- Ğād, Nihād, „‘Adīla“, *‘Adīla wa Maḥaṭa utūbīs*, 2004.
- Ğād, Nihād, „Maḥaṭa utūbīs“, *‘Adīla wa Maḥaṭa utūbīs*, 2004.
- En-Nevevi, Jahja Šeref, *Vrtovi pobožnjaka: Zbirka hadisa "Rijadus-salihin"*, Udruženje "Orijent" Sarajevo, Sarajevo, 2017.
- *Kur'an s prijevodom*, Preveo: Besim Korkut, Medina, 1991.

Serije:

Hārūn al-Rašīd, YouTube, Golden Line for TV Production and Distribution, 2020. god., zadnji put gledano mart 2021.

'Ittihām, YouTube, Media Revolution Seven, 2014. god., zadnji put gledano septembar 2021.

Qīrāṭ, YouTube, Eagle Films, 2020. god., zadnji put gledano mart 2021.

Samrā', YouTube, Cedars Art Production, 2018. god., zadnji put gledano mart 2021.

Hudūda al-ḥubb, YouTube, Golden Line for TV Production and Distribution, 2018.god.,
zadnji put gledano mart 2021.

Hikāyāt banāt, YouTube, 2020. god., zadnji put gledano mart 2021.

Filmovi:

'*Asmā*', red. Amr Salama, 2011, zadnji put gledano mart 2021,
<https://archive.org/details/asmaa-s-prijevodom>.

Capernaum, red. Nadine Labaki, 2018, zadnji put gledano mart
2021, <https://archive.org/details/capernaum2018prijevod>.

Emisije:

Emisija „al-Dunyā bi ḥayr“, program *al-Ḥayat*, YouTube, 2021, zadnji put gledano
septembar 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=RigRU2f1jFg>.

7. Literatura

- Al-Sayyed, Sa'ida, Rabab'ah, Ghaleb, „Email Greeting and Farewell Formulas in English and Arabic: A Contrastive Study“, *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 14(5), 2020, 267-291 str.
- Al-Marrani, Yahya Mohammed, „Linguistic Politeness in Yemeni Arabic: The Use of Request Perspective“, *Journal of Language and Education*, Vol. 4(3), Yemen, 2018, 18-33 str.

- Al-Samarra'i, Muhammad B. A., *Towards a Theory of Politeness in Arabic: Convergence and Divergence from English*, diss., Tikrit University.
- Badarneh, Muhammad A., „Formulaic Expressions of Politeness in Jordanian Arabic“, *Social Interactions*, De Geuyter, 2020, 152 - 170 str.
- Bakšić, Sabina, *Strategije učtivosti u turskom jeziku*, Filozofski fakultet u Sarajevu, disertacija, Sarajevo, 2007.
- Bakšić, Sabina i Bulić, Halid, *Pragmatika*, Bookline, Sarajevo, 2019.
- Bayraktaroğlu, Arin, Sifianou, Maria, *Linguistic across Boundaries: The Case of Greek and Turkish*, John Benjamins Publishing Co., Amsterdam, 2001.
- Boubendir, Fatima Zohra, *Linguistic Politeness in English and Arabic and its Implications for Translation*, The University of Petra, Amman, 2012.
- Brown, Penelope, Levinson, Stephen: *Politeness, Some Universals in Language Usage*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- Bugarski, Ranko, *Uvod u opštu lingvistiku*, Beograd, 1996.
- Bugarski, Ranko, *Jezik i kultura*, Biblioteka XX VEK, Beograd, 2005.
- Chomsky, Noam, *Knowledge of Language-Its Nature, Origin and Use*, Praeger, Connecticut London, 1986.
- Clift, Rebeca, Helani, Fadi, „Inshallah: Religious Invocations in Arabic Topic Transition“, *Language in Society*, 39, 2010, 357-382 str.
- Dizagner, Roni, Kompf, Zohar, „Interpretive Constructs in Contrast: The Case of Flattery in Hebrew and in Palestinian Arabic“, *Contrastive Pragmatics*, 2020, 1-31 str.
- Drkić, Munir, *Pragmalingvistički i sociolingvistički aspekti izraza učtivosti u perzijskom jeziku*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
- D. Popović, Jasna, *Strategije učtivosti u srpskom i engleskom jeziku*, Filološki fakultet Univerzitet u Beogradu, disertacija, Beograd, 2017.
- Đuliman, Selma, „Strategije učtivosti na primjeru drame TO Alije Isakovića“, *DHSI*, Tuzla, 2016, 49-60 str.

- Farahat, Said Hasan, *Politeness Phenomena in Palestinian Arabic and Australian English: A Cross-Cultural Study of Selected Contemporary Plays*, Australian Catholic University, diss., Australia, 2009.
- Fatheh, Mansor Alsenoussi, *Politeness and Offering in Libyan Arabic Hospitality*, Sheffield Hallam University, diss., UK, 2017.
- Feghali, Ellen, „Arab Cultural Communication Patterns“, *Int. J. Intercultural Rel.*, 21(3), Pergamon, UK, 1997, 345-378 str.
- Hamza, Abdurrahman Ahmad, *Cross-Cultural Linguistic Politeness: Misunderstanding between Arabs and British Speakers of English*, Shiedfield Hallam University, diss., UK, 2007.
- Ivetić, Nada, „Komplimenti naši svagdašnji“, u: Badurina, Lada, Nada, Ivetić, Boris Pritchard, Diana Stolac, ur., *Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*, Hrvatsko društvo za primjenjenu lingvistiku, Zagreb, Rijeka, 1999, 329-338 str.
- Kerkam, Zainab Mohamed, *A Comparison of Arabic and English Directness and Indirectness: Cross-Cultural Politeness*, Sheffield Hallam University, diss., UK, 2015.
- Leech, Geoffrey, *Semantics*, Penguin Books, Uk, 1974.
- Leech, Geoffrey N., *Principles of Pragmatics*, Longman, New York, 1983.
- Maalej, Zouhair, „Addressing non-Acquaintances in Tunisian Arabic: A Cognitive Pragmatic Account“, *Intercultural Pragmatic*, (7-1), 2010, 147-173 str.
- Mance, Ksenija, „Čavrljanje o čavrljanju“, , u: Badurina, Lada, Nada, Ivetić, Boris Pritchard, Diana Stolac, ur., *Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*, Hrvatsko društvo za primjenjenu lingvistiku, Zagreb, Rijeka, 1999, 479-488 str.
- Medved Krajnović, Marta, „Pragmatika i komunikacija u razredu“, u: Badurina, Lada, Nada, Ivetić, Boris Pritchard, Diana Stolac, ur., *Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*, Hrvatsko društvo za primjenjenu lingvistiku, Zagreb, Rijeka, 1999, 497-504 str.
- Muftić, Teufik, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 1997.

- Omar, Zeydan Khalaf, Khalaf, Shahooth, „A Sociolinguistic Study of Hyperbole in Iraqi Arabic“, *Language and Literature*, (1), 2009.
- Pavelin, Bogdanka, „Uloga pokreta u govornoj pragmatici“, , u: Badurina, Lada, Nada, Ivetić, Boris Pritchard, Diana Stolac, ur., *Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*, Hrvatsko društvo za primjenjenu lingvistiku, Zagreb, Rijeka, 1999, 563- 568 str.
- Piwko, Aldona Maria, „Basics of Intercultural Communication with the Arabic Community“, *Social Communication*, Vol. 1, 2020, 73-80 str.
- Prčić, Tvrтко, *Semantika i pragmatika reči*, izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića Sremski Karlovci, Novi Sad, 1997.
- Samarah, Abdullah Yaqub, *Politeness in Arabic*, University of Business and Techonology, Saudi Arabia, 2015.
- Sobh, Rana, W. Belk, Russell, A. J. Wilson, Jonathan, „Islamic Arab Hospitality and Multiculturalism“, *Marketing Theory*, 13 (4), 2013, 443-463 str.